

Damjan Ovsec

VPRAŠANJA KONTINUITETE MESTA LJUBLJANE IN MEŠČANSTVA

PROBLEMI S SLOVENSKO METROPOLO

Ob Evropskem mesecu kulture v Ljubljani
(15. maj - 5. julij 1997)

UVOD

V pričujočem članku se bom ukvarjal z vprašanji, ki se postavljajo v zvezi s kontinuiteto oziroma diskontinuiteto ljubljanskega meščanstva oziroma Ljubljane in njene mestotvornosti ter s problemi, ki jih imamo s slovensko prestolnico po osamosvojitvi.

Zelezna teza o slovenskem narodu je naslednja: Slovenci smo zaradi zgodovinskih okoliščin pomanjkanja samouresničevanja v političnih in državnih zadevah kompenzirali z udeleževanjem v kulturi. Včasih bolj, včasih manj uspešno. To je, recimo, Vidmarjeva teza, pa tudi teza drugih avtorjev, ki so jo uspeli nekako "zacementirati" v svojo in slovensko psiho. Sam imam glede tega številne pomisleke, ki pa bi zahtevali posebno obravnavo.

Stopnja neke kulture je vedno povezana s stopnjo zavesti (razvojem zavesti) nosilcev taiste kulture. Tu gre za psihološki pojem individuacije. Kakšna je bila, denimo, slovenska zavest v 19. in v 20. stoletju, do danes - ne glede na to, da nimamo dovolj empiričnih podatkov za natančno psihološko obravnavo - vemo. Po svoje so jo, recimo, obravnavali pesniki, pisatelji, slikarji, arhitekti, teologi, predstavniki najrazličnejših strok, od Prešerna do Naceta Šumija. Vemo, kakšnih kulturnih dosežkov smo bili zmožni bodisi za časa Prešerna, Cankarja ali Kocbeka. Če bi slovenska zavest in z njo stopnja kulture kaj veljali, revolucionarni piš po letu 1945 ne bi tako hitro odpihnil vseh podedovanih vrednot. Pa tudi pred tem datumom bi se stvari odvijale docela drugače. Gotovo je kultura, kakršna je pač bila, slovenskemu narodu pomagala preživeti. Kateremu narodu pa ni? Tu gre bolj za izvirnost ali zasluge kot za posebne zgodovinske okoliščine, ki jih etnologi pač dobro poznamo.

Seveda se pri nas o kulturi in njenih problemih tudi današnji neprestano piše in še več govori, ker se je omenjena teza "prijela". Vendar je slovenska kultura hkrati večni pastorek, večni "siromak brez denarja". In prav to pove vse. Res pa je, da imamo zdaj kot narod z manj kot dvema milijonoma prebivalcev, z Ljubljano, ki jih ima okrog 350.000, vsak dan izjemno veliko kulturnih dogodkov (vendar

kakšnih?) in prireditev vseh vrst, kar bi v podobnih razmerah drugod po svetu zaman iskali.

Veliko manj kot o t. i. "visoki kulturi" pa govorimo, pišemo in vizualiziramo o kulturi vsakdanjega življenja, kamor med drugim spadajo tudi kultura bivanja, kulturna podoba in življenje v mestih, trgih in vaseh, kultura medsebojnih odnosov itn. Kadar pa se teh problemov le lotimo, moramo ob tem, da se nekaj le premika na bolje, v glavnem ugotavljati, da imamo na tem področju še zmeraj pravo "dinastijo" črnih lukenj. Nekaj o tem, predvsem pa o problemih v zvezi z našim glavnim mestom Ljubljano, bi želel obravnavati v tem članku.

MESTO JE AKUMULIRANI KOLEKTIVNI SPOMIN

Vsako mesto nastaja počasi, z opremo vseh časov. Zato je mesto akumuliran kolektivni spomin.¹ To naj bi se kazalo v njegovih formah, vsebini, estetiki, etiki, načinu življenja itn. Kar nas v Ljubljani pritegne, naj gre za arhitekturo, parke, posebne ambiente, vedute, urbanistične domislice, atmosfero in podobno, je delo meščanskega uma.² Meščanstvo je stoletja gradilo mesto zase, zato se je z njim močno identificiralo. Danes imamo z identifikacijo velike težave, razlogov za to pa je veliko. Glavni so pač politični, ekonomski, socialni, psihološki, geografski itn. Pomemben, čeprav ne edini razlog je v tem, da imamo v Ljubljani pet vrst prebivalstva. Imamo prave meščane, prišleke iz večjih slovenskih mest, prišleke s podeželja in prišleke iz bivših jugoslovanskih republik. Imamo pa tudi tujce, ki na podobo Ljubljane trenutno skoraj nič ne vplivajo. Obe kategoriji prišlekov sta v veliki številčni premoči, predvsem pa bistveno večji, kot sta bili med obema vojnoma, ko je mesto po številu prebivalstva in prostorsko tudi raslo. Vendar so takrat vladale druge norme in vrednote. Temeljna razlika med pravim meščanom in mestnim prebivalcem (nekateri to enostavno enačijo) je v tem, da slednji do mesta nima (enakega) ustvarjalnega odnosa, ker se z mestom in njegovim espijem bodisi šibko bodisi sploh ne identificira.

Za mnoge mestne prebivalce je Ljubljana sicer mesto, ki jim omogoča delo in bivanje, vendar mu ne pripadajo. Ne pripadajo mu ne po statusu, ne po načinu življenja in mišljenja, ne po izgovoru. Načelno seveda to ni nič slabega, vendar... Njihovo srce je pač na deželi. Seveda pa so med ljubljanskim prebivalstvom tudi meščani, ki izvirajo iz večjih slovenskih mest, na primer Maribora, Celja, Kranja.

1 D. J. Ovsec, *Pomen mestnega prostora v Ljubljani nekdanj in danes*. V: *Posvetovanje psihologov Slovenije v Portorožu*. Ljubljana 1980, str. 171. Referat je bil na posvetovanju prebran l. 1979.

2 D. J. Ovsec, *Meščanstvo*. *Ljubljanska meščanska kultura*. V: *Ljubljana 2/4*, marec 1997, str. 16-17.

Le-ti se čutijo za meščane, vendar se med njimi z Ljubljano identificirajo le nekateri, drugi pa so še vedno "resnično doma" v drugih krajih. Zaradi omenjenega ima Ljubljana s svojim "meščanskim" ali bolje nemeščanskim videzom in utripom velike težave. K temu po svoje prispeva še dejstvo, da ob sobotah in nedeljah mnogo "Ljubljančanov" odhaja ne le domov, temveč v svoje vikende, kar ne izprazni zgolj mesta samega, temveč tudi njegovo urbano vsebino. Napolnijo jo prebivalci iz drugih republik, ki seveda nimajo kam iti. Vendar so to že drugi problemi.

Revolucija, za katero nekateri pravijo, da je ni bilo, je k vsemu naštetemu prispevala še kaj. Ko so meščani postali razredni sovražniki, je bilo mogoče in dovoljeno prav vse, da bi se zgodovinski spomin, o katerem pišem na začetku, zameglil, zamaknil. Samo zgled: znamenita Kozlerjeva palača, največja baročna stavba v mestnem središču, ni padla zaradi prometa ali bogvečesa, temveč izključno zaradi politike. To je dejstvo. Da bi pomirili razjarjene Ljubljančane in predstavnike z dediščino povezanih strok, so dele okrašene fasade odpeljali v Volčji potok pod pretvezo, da bodo tam ali kje drugje poslopje spet rekonstruirali. Seveda "politika" ni imela tega nikdar zares v načrtu. Tam je najprej skoraj vse propadlo, ko pa je iz ostankov umetnine ostal samo še "material", so ga za zidavo svojih hiš porabili okoliški prebivalci. Žal je Kozlerjeva palača le metafora za desetine podobnih početij.

In zakaj je bilo treba zanikati ta izjemni zgodovinski napor, namreč v stoletjih zgraditi mesto, ki je, ko se vanj rodimo, naše in ga kot takega spoznamo in občutimo? Zato, ker ga tisti, ki so ga sprejeli v dar, niso razumeli. Do njega niso imeli odnosa, ga niso znali upravljati in voditi ali pa ga niso smeli znati voditi. Koliko povojnih županov pa je bilo pravih Ljubljančanov? Odgovorne je v zvezi z mestom zanimalo nekaj drugega, ne pa mesto in meščani. Predvsem so jih, kajpak, zanimali delavci, saj brez njih ni socializma. Zaradi tega Ljubljana ni spremenila samo mestne podobe, temveč tudi urbano.

Po Kardeljevih intervencijah je Ljubljana zaradi graditve tovarn (npr. Litostroj) začela zgubljeni zelene površine. Zdaj jih ima sedem do osemkrat manj kakor leta 1945, ko je štela nekaj čez 90.000 prebivalcev. Jasno je, da so svoje storili še prišleki, polproletarci, ki jih povsem oslabiljeno meščansko jedro ni moglo skoraj ničesar naučiti, niti nanje vplivati. Tako je postopoma nastala velika razlika med meščani in prebivalci mesta, ki se neprestano večja, hkrati pa tudi spreminja, ker se je veliko ljudi v Ljubljani po II. svetovni vojni tudi rodilo. Vendar s kakšnimi mestnimi vplivi?

Nedolgo tega mi je ljubljanski župan dr. Dimitrij Rupel povedal, da v Ljubljani živi okrog 80.000 štajercev, ki mi, upam, ne bodo zamerili podatka, ki ga nisem poznal, saj gre le za številko, ki pa marsikaj pove. Že pred sedemnajstimi

leti sem zapisal, da z mestom ne znamo živeti. Znamo ga le imeti.³ To na žalost še vedno drži, čeprav gredo stvari po osamosvojitvi na bolje. A po milimetrih, torej absolutno prepočasi. Profesor Janez Koželj s Fakultete za arhitekturo je natančno pred tremi leti med drugimi obtožbami na račun mesta in njegovega življenja dejal naslednje: "Mesto (Ljubljana, op. p.) je neustvarjalno, konservativno, kjer niti eden od konceptov v zadnjih letih ni bil docela izpeljan".⁴

MESTA SO BILA NEKOČ SIMBOL SVETA⁵

Na tem mestu seveda ne mislim pisati o simboličnem pomenu, ki so ga imela mesta ves čas v zgodovini od svojega nastanka naprej, temveč poudariti nekaj drugega, kar, za pozornega bralca, zadeva tudi Ljubljano. Osebnost me meščani najbolj zanimajo v psihološkem smislu, vendar je treba v zvezi z njimi poznati prav vse, zato je tudi nastala moja prva knjiga *Oris družabnega življenja v Ljubljani od začetka 20. stoletja do druge svetovne vojne*,⁶ mnogo pozneje pa daljša študija o meščanstvu kot posebej psihološkem pojmu,⁷ kot tudi moja zadnja raziskava.⁸ V omenjenem delu⁹ ne omenjam tega, da je mesto stara znana podoba za psihično celost: je sinonim za sebstvo, človekov nukleus.

V *Codex Brucianus*¹⁰ najdemo koptsko razpravo, v kateri je zajeta ideja *Monogenesa*, edinega Božjega sina, ki je tudi *Anthropos*, torej človek. Imenujejo ga *mesto s štirimi vrati*. Mesto s štirimi vrati simbolizira celost, je individuum, ki ima štiri vrata v svet, štiri psihološke funkcije (miselno, čustvovalno, senzitivno in intuitivno) in je zato sklenjen v sebstvu. Mesto s štirimi vrati je njegova neuničljiva celost, spoj zavesti in nezavednega.

Če je pri Pueblih v Novi Mehiki kdo bolan, zarišejo v pesek mandalo s štirimi vrati.¹¹ V njeni sredini postavijo t. i. hišo za potenje in vračev prostor, kjer se bolnik poti. Na tleh vračevega prostora zarišejo še en krog, v sredo pa postavijo skledo z zdravilno vodo. Voda simbolizira vstop v podzemlje. Potek zdravljenja v ceremoniji natanko ustreza simboliki, na katero naletimo v kolektivnem nezavednem. Globoko v nezavednem je ozdravitev. V krščanstvu je celost Kristus, proces zdravljenja pa *imitatio Christi*. Štiri vrata so nadomeščena s štirimi kraki križa.

SEDEM VPRAŠANJ V ZVEZI Z LJUBLJANO, SLOVENSKO METROPOLO

1. Temeljni problem v zvezi z Ljubljano je v tem, da metropole niti Ljubljančani niti drugi Slovenci nočemo spoznati

3 D. J. Ousec, *Pomen mestnega prostora...*, str. 174.

4 J. Koželj, *Kreftova srečanja v hotelu Lev*. Maj 1994.

5 Lewis Mumford, *Mesto v zgodovini 1 in 2*. Ljubljana 1963. Tu: knjiga 1, str. 223-232.

6 D. J. Ousec, *Oris družabnega življenja v Ljubljani od začetka 20. stoletja do druge svetovne vojne*. Ljubljana 1979.

7 D. J. Ousec, *O meščanstvu kot zgodovinskem, etnološkem in posebej-psihološkem pojmu*. V: *Etnolog 4 (55)*. Ljubljana 1994, str. 35-62.

8 D. J. Ousec, *Raziskovalni projekt "Kulturna zgodovina mesta Ljubljane"*. Raziskavo financira Oddelek za kulturno in raziskovalno dejavnost pri Mestni občini Ljubljana, Mestna uprava. Štiriletni projekt še traja.

9 Glej opombo št. 8.

10 *Codex Brucianus*. C. G. Jung, *O arhetipskih sanjah*. Pet predavanj iz leta 1935 na kliniki Tavistock v Londonu. Fischer Verlag, Frankfurt a/M, 1975. Tu: Četrto predavanje v Religiji in psihologiji. C. G. Jung, Poligrafi. Zbornik razprav prevodov in komentarjev 1/3-4. Nova revija, Ljubljana 1996. C. Brucianus, str. 149.

11 N. d., str. 150.

za glavno mesto Republike Slovenije. Paradoks? Nikakor ne. Ljubljana živi brez zamaha, ki pritiče metropoli, brez samozavedanja, brez zavesti o tem, kaj ji v slovenskem prostoru pripada, zakaj ji to pripada in kako to dejstvo uresničiti v življenju. Ljubljana je v svoji psihični strukturi, kot mesto, mentalno zaostala. Celó v urbanističnem smislu zlepa ne boste kje našli tako kaotičnega mesta, kot je naše glavno mesto, kaj šele da bi ga našli med evropskimi metropolami. Ljubljana je kot zakrpana odeja. Ali kot bi rekli stari Ljubljančani: "En sam flikeraj". Ljubljana v naših psihah še vedno živi kot glavno mesto Kranjske in ne Slovenije. Naši glavni mesti pa sta bili Dunaj in Beograd.

Seveda pa drži, da Ljubljana upravno funkcionira v dveh vlogah: je regionalno središče Kranjske in je glavno mesto države. To bi bilo treba razvijati. Kaj pa se v resnici dogaja? Opraviti imamo z megalomanijo povečevanja in megalomanijo pomanjševanja. Ker gre tu za paradoks, zadeve ne morejo funkcionirati. London, na primer, je gotovo svet v malem, zato tam svetovljanskost funkcionira sama po sebi. Ta smer Ljubljane ne more zanimati, ker Ljubljana ni svet v malem. Provincialni smo prav zaradi tega, ker bi radi imeli "svet", ko hkrati niti t. i. Evrope nimamo. Vendar imamo za naše razmere odlično rešitev: *Ljubljana bi morala biti Slovenija v malem*. A, žal, tudi to ni. Ljubljana kot majhno glavno mesto ustrezno velike Slovenije bi morala ponujati kulturo regij, seveda na demokratičen način in ob strogih merilih, ki jih narekuje kvaliteta meščanske evropske tradicije. Ker zanemarjamo omenjene vidike, na katere že vrsto let opozarjam, Ljubljana ne živi, ampak živetari. Tisto, čemur Francozi pravijo "qualité de la vie", kakovost življenja, je pri nas še fraza. Življenje mesta, kulture itn., nima nobene vrednosti, če se odvija tako, da zgolj ohranja neki mehanizem. Da je ta utečeni mehanizem edino gibalo urbane preživetja.

Regije niso pomembne le za Ljubljano, temveč za vsako mesto, saj vsako mesto oplajajo in ga vitalizirajo. Misel je v Evropi znana in živa vsaj od Mumfordovih razmišljanj naprej. Koliko pa je Slovenija sploh velika, če se odpove svoji regionalnosti? In kaj bi se zgodilo z Ljubljano? Postala bi predmestje nekega tujega evropskega gigantopolisa, nacionalna identiteta pa bi izhlapela. Znani raziskovalci mest, npr. omenjeni L. Mumford, G. Simmel, S. Lash, P. Sloterdijk in številni drugi, opozarjajo na naslednje: notranjega jedra metropole ne moremo obnoviti, če se ne lotimo širše preobrazbe v regionalnem in medregionalnem merilu. Ves vitalizem, vsa energija prihaja od tam. Aktivna vloga mesta v prihodnosti bo, da do najvišjega razvoja, do vrhunca, povzdigne pestrost in individualnost regij, kultur in osebnosti. Brez mesta nima sodobni človek nobene uspešne obrambe proti mehanskim skupnostim, ki se še zmeraj zavzemajo za to, da bi vsakršno resnično človeško življenje napravile nepotrebno.

Mesto je od nekdaj nekaj, kar brani individuum. Samo njegovi zgodovinski sovražniki so različni.

Nujne kvalitete, ki jih potrebuje vsako mesto, so zamenjale čudne vizije, ki jih prinašajo dobiček, slava in oblast.

2. Drugo temeljno vprašanje je naslednje: kaj mesto Ljubljana pomeni oblasti - vladi in politikom? Na vsakem koraku lahko vidimo, da zelo malo. Večina politikov je iz raznih regij, po zadnjih volitvah jih je veliko med njimi celo županov raznih slovenskih krajev. Vsi ti se vračajo ob petkih domov, župani pa imajo dodatne probleme in skrbi s svojimi domačimi kraji. Vrhunski politiki po Ljubljani pač ne

hodijo, zato nimajo nobenega odnosa do detajla, ki vse gradi - življenje ali mesto. Odnos do detajla vedno govori o čustveni diferenciranosti, kot jo npr. pojmuje Jungova psihologija. Problem pa ni le v tem, marveč da taisti nimajo odnosa tudi do *celote*. To pomeni, da imamo opraviti s pomanjkanjem izobrazbe, hkrati pa s pomanjkanjem angažirane odnosa. Angažiran odnos namreč omogoča, da ni nastal *sistem*, sistem, ki bi parcialnosti povezoval tako, da bi celota funkcionirala na način, kakršen pritiče glavnemu mestu. Način, ki je predviden za obravnavanje, recimo, neke metropole.

Stvari in probleme politika prepušča v tem primeru raznim službam in posameznikom, ki pa, razen znanja, nimajo v rokah ničesar, saj o ničemer ne odločajo.

Čeprav politiki za mesto nimajo časa, imajo do njega dolžnost! V danih razmerah je celo ljubljanski župan zelo nemočen, saj je odvisen od zakonodaje, ki je ni, in od denarja, ki ga s proračunom odobri visoka politika. Glavno mesto nikakor ni samo zadeva magistrata, ampak tudi države. V tej navezi vladajo sami nesporazumi.

Ljubljana se na vsakem koraku birokratizira, kar bo kmalu ogrozilo njene še zadnje preživle kvalitete. Jasno je, da bi se bilo v mestu nesmiselno vračati v stanje pred drugo svetovno vojno. *Vse, kar je tradicionalno mestnega mogoče vzpostaviti, je - kvaliteta*. Kvaliteta je ali pa je ni. Tretja možnost ne obstaja. V želji po kvaliteti ni nič nostalgичnega. Za vse drugo pa je treba iskati sodoben način mestnega življenja in mesto postavljati na neke psihološke koordinate, konstante, ki držijo in ki se neposredno vežejo na življenje mesta, na njegovo vitalnost.

3. Kaj je temeljni pogoj, da meščan oziroma prebivalec mesta v njem dobro živi? (Predno poskušam lapidarno odgovoriti, moram opozoriti, da zdaj ne mislim na ekonomsko stabilnost, ekološke probleme, promet itn.)

Ta pogoj niso ne koncerti, ne teater, ne to, da je v vsaki tretji hiši bar, v vsaki četrti pa trgovina s supergami (Stara Ljubljana!). To po mojem mnenju ni življenje. Zame je osnovni pogoj drug. Meščan namreč na prvem mestu potrebuje duševno sproščenost, ki je potrebna zaradi *kreativnosti*. Brez duševne sproščenosti ne more biti kreativnosti. V metropoli je največ potencialnih "kreativcev", saj so se v njej ob domačinih zbrali ljudje z najrazličnejših koncev in krajev. Mesto, metropola, daje ali bi morala ustvarjati pogoje, da človek lahko stopi na pot vrhunske kreativnosti: v umetnosti, znanosti, izobraževanju. Pri tem ne gre toliko za vir informacij, bolj za interakcijo razmišljanj, za interakcijo ustvarjalnosti, ki jo omogoča okolje duševne sproščenosti. Več je kreativcev, več pozitivnega lahko pričakujemo v prihodnje na različnih toriščih človekovega udejstvovanja. To seveda v našem primeru izgrajuje mesto.

Včasih so "sproščenost" omogočile, med drugim, različne razvite učinkovite in kvalitetne uslužne dejavnosti, ekonomska trdnost, red, disciplina in druge splošne vrednote. K slednjim je spadala tudi t. i. *pozitivna selekcija*.

Mesto človeku omogoča, da je sam! Če to noče biti, gre na obisk ali na prireditev. Na cesti si v mestu (lahko) sam, neopazen. To ne pomeni nekvalitete (osamljenosti), ampak kvaliteto. Mesto omogoča samoto, individualnost, intimnost. Na vasi ne moreš biti sam.

4. Katera je ena od primarnih vlog, ki jih ima mesto v svoji tradicionalni, razvojni vlogi? Bistveno za mesto je, da varuje mestno življenje. Mesto pomeni v vseh obdobjih svojevr-

stno zaščito, ki pa se je seveda spreminjala glede na zgodovinska gibanja pravnih, socialnih, kulturnih in gospodarskih norm.¹² Vendar zaščita meščana - mestnega prebivalca najbrž ostaja osnovna vloga mesta. In kaj pomeni sintagma mestno življenje? Tu seveda nimamo lahkega odgovora, saj gre za izredno kompleksen pojem. Za začetek lahko rečemo, da sem spadajo stvari, ki morajo temeljiti na kolikor toliko čvrstih temeljih, na hierarhiji tradicionalnih meščanskih vrednot. Oblika mestnega življenja, ki ga imam v mislih in ki ga v Ljubljani ni, nikakor, npr., ne more temeljiti na tržnosti - kot mnogi napačno mislijo. Ne parki, zelenice, okrasno cvetje, snaga, ne promet itn. nimajo zveze s tržnostjo. Tudi lokali v resnici ne.

Ker jih nima v rokah "tradicija" oziroma v starem ali modernem duhu specialno šolani lastniki, je zanje pomembno in hkrati značilno vse drugo, le kvaliteta ne. Skoraj z vsem smo zadovoljni, saj se je raven kakršnekoli tolerance v mestu v zadnjih desetletjih nenavadno zvečala. V tem je naša tragedija. Z dekreti ni mogoče nadomestiti osebnih vrlin. Zaradi nezahtevnosti povprečnih Ljubljančanov konkurenca ne bo dvignila kakovostne ravni, kar lahko že opazujemo. Naj bodo lastniki lokalov, recimo, Italijani, Nemci, Arabci (tujcev se v Ljubljani strašno bojimo) ali Slovenci, kakšnih posebnih sprememb ne bo. Ko bodo videli, da lahko prodajo prav vse, bodo takoj znižali kakovost. In to bo "tržno". Seveda pa je s strogo zakonodajo in njenim doslednim izvajanjem mogoče marsikaj narediti in spremeniti.

Mesto je dobro organizirana in dobro zasnovana skupnost. Vendar: za to, da bi življenje v njem obdržali na kvalitetni ravni, potrebujemo ideje, dobre zamisli. Ljubljani tega manjka. Ustanoviti bi morali nekakšne "idejne" skupnosti s prvotno izobrazbenimi, ustvarjalnimi in operativnimi ljudmi.

Konstanten problem je naslednji: *Karkoli je v mestu protiorganskega, predstavlja sovražnika "številka ena". Organsko je tista, ki zavaruje življenje.* Življenje mesta, kulture itn. Ne moremo živeti od samih uspešnih neologizmov, ki ubijajo duha. To bomo morali vsi spoznati, sicer bo postala Ljubljana môra.

5. Peto vprašanje se glasi takole: Ali sta Mesto in Država sposobna sanirati vsaj toliko tradicije, kolikor jo Ljubljana sploh še ima? Za kaj več tako ali tako nimamo instrumentarija, znanja in smisla. Če tega nista sposobna storiti, bo, denimo, Stara Ljubljana vsako leto vse hujša zmeda kaotičnih lokalov, ki z mestotvornostjo nimajo nikakršne zveze, zmeda izložb, fasad, izveskov, angleških imen in podobnega ter zmeda pojmov o tem, kdo naj tam sploh še stanuje. Zamisli, da bi od tam preselili avtohtone meščane in tako izpraznjeni prostor napolnili z drugimi ljudmi in dejavnostmi, še tli v glavah mnogih avanturistov nemestnega izvira. V parterju je Stara Ljubljana izgubila klasično podobo, ko so jo v stoletjih pomagale izoblikovati tradicionalne trgovine, predvsem pa številne značilne obrtne dejavnosti. Obrtniki so skoraj vsi odšli in še odhajajo, ker nimajo denarja za plačilo visokih najemnin. Vse to bi morala reševati dnevna politika, ki pa gleda proč, na drugo stran proti Zahodu, proti t. i. Evropi. Naj Staro Ljubljano po-

dremo, preden jo bo sesul naslednji potres? Naj se vidi, da nimamo nobene tradicije in da se je vse skupaj začelo šele leta 1945 ali morda leta 1990. Birokratski lobiji so hoteli Staro mesto že večkrat razstreliti. Oživljajo pa ga le še avtohtoni prebivalci.

6. Sprašujem se, ali smo ali nismo sposobni kulturnega dosežka? Se res vrtimo zgolj v začaranem hokuspokusu čarovnij in špekulacij liberalističnega načina, ki temelji zgolj na pridobivanju denarja, hitri bogatitvi, ki traja od danes do jutri, potem pa je vsega konec? Smo ali nismo sposobni za kakšen smotrni dosežek, ki ne bo le "ena flika več"? Mesto za take dosežke dobesedno prosi. Absolutno premalo je, da smo morda sposobni le še individualnih presežkov v koncertnih in gledaliških dvoranah, galerijah itn. Vedno znova pišem eno in isto: *važno je življenje, ne fasada!* Pa če gre za arhitekturo ali ljudi. Morda veliko ljudi ne ve več, kaj je "kulturni dosežek", ki ga pri tem vprašanju omenjam: zame je kulturni dosežek sestavljen iz pozornosti, potrpežljivosti, marljivosti, požrtvovalnosti in naporenega dela. Z dekreti, kot rečeno, ni mogoče nadomestiti osebnih vrlin.

Vino in kruh, ta biblična in, zaradi mene, celo etnološka simbola, sta izraz kulturne tvornosti posebnega dosežka in zato vsestranska simbola. Kjer gojijo pšenico in trto, tam vlada civilizirano življenje. Kjer tega ne poznajo, prevladuje "nekultura" nomadov in nabiralecev.

7. Sedmo vprašanje je zadnje, ki ga na tem mestu zastavljam. Udeleženci meščanskega sveta, pa tudi mlajši priseljenci, ugotavljajo, da meščanski svet živi v negotovosti. Negotovost ustvarja politika. Nobenega zagotovila ni več, da si zaščiten in da boš tak tudi ostal. Včasih je meščana ščitilo obzidje, potem meščanske pravice itn. Danes meščan ni več zavarovan, ker meščan pač ni "tržna roba", ni "kurantno" blago. Zavarovan je tisti, ki več plača. Če se mesto ne more več reproducirati samo, ga bodo birokrati. Birokrati pa nimajo nikakršnih pravih potreb, vsaj v meščanskem smislu ne. Raven vedno ohranjajo zahtevni in dosledni ljudje.

ZA SKLEP

Ljudje, ki pridejo v mesto, morajo spoštovati norme, ki so postavljene za mesto in meščanski način življenja. Če se je mesto utrudilo do te mere, da so se norme tako znižale, da jih lahko preskočijo kakršnikoli metaforični invalidi, smo opleli. Ker podrobno poznam ljubljanske razmere, vem, da ne pretiram. Dovolim si celo dobršen odmerek pesimizma. Če bomo nadaljevali z dosedanjim načinom, se lahko zgodi, da bomo pristali na nekakšni "kulturi" lovcev in nomadov. Zanje je značilno, da poberejo vse, kar rabijo in kar ni pribito, potem pa gredo naprej. Tukaj smo spet pri "pšenici in trti". Nobene generacije ni več, ki bi bila zaščiten in bi taka tudi ostala.

P. Sloterdijk pravi, "da najboljša možna rešitev za določeno mesto pomeni, da bodo ljudje, ki bodo v njem živeli, imeli prav ta *svoj kraj* za tisti kraj na svetu, ki ga hočejo ohraniti v kakršnihkoli okoliščinah."¹³ Po njegovem gre za

¹² Primerjaj tudi: S. Vilfan. *Enciklopedija Slovenije. Ljubljana 1993, str. 96; isti: Pravna zgodovina Slovencev od naselitve do zloma stare Jugoslavije. Ljubljana 1961; isti: Das Bürgertum in der Habsburgermonarchie 1-2, Dunaj 1990, 1992; isti: Enciklopedija Slovenije. Ljubljana 1993, str. 97.*

¹³ Peter Sloterdijk, *Zukunft Stadt. V: Zeit Magazin Hamburg, 10. 6. 1994, str. 172.*

to, da mesto dobi vlogo nove domovine.

Mesto imamo. Kaj bo z njegovimi prebivalci, bomo videli. Omenjeni avtor je zapisal tudi tole: "Če se peščica "tradicionalistov" ne bi tu in tam uprla razprodaji, *danés ne bi*

prepoznali niti enega zgodovinskega tlorisa mestnega jedra." Ta resnica za nas še toliko bolj drži, ker nimamo niti meščanske kontinuitete, ki so jo ohranili na Zahodu. Naše težave z mesti, posebej z metropolo, so zato precej hujše.

Summary

QUESTIONS OF CONTINUITY OF THE CITY OF LJUBLJANA. PROBLEMS WITH THE METROPOLIS OF SLOVENIA.

AT THE OCCASION OF THE EUROPEAN CULTURE MONTH IN LJUBLJANA (MAY 15 - JULY 5, 1997)

Damjan Ovsec

The author, a long-time researcher of Ljubljana's cultural history and especially its burghers, writes about the city of Ljubljana and its new role as the capital of newly-independent Slovenia. A town is formed slowly, with fittings of times past, therefore representing an accumulated collective memory. This should be evident in its forms, contents, aesthetics, ethics, life-style, etc. Whatever draws one closer in Ljubljana, be it architecture, parks, special ambients, veduttas, urbanistic ideas, atmosphere and such, is the result of a burgher mind. Burghers have been building towns for themselves for centuries and consequently identified with them strongly. We have great problems with identification at present, and the reasons for this are numerous. Basically they are political, economic, sociological, psychological, geographical, etc. An important factor, though not the only one, is the fact that there are five kinds of Ljubljana residents: genuine burghers, newcomers from larger Slovene towns, newcomers from the countryside, newcomers from ex-Yugoslav republics, and foreigners. Except for the latter, the last two categories are numerous dominant and essentially larger than they were in the period between World War I and II when the city spread and its population grew. Yet norms and values were different then. The basic difference between a real burgher and a town resident is that the latter does not have an (equally) creative attitude towards the town he lives in, and identifies with it and with its spirit only little or not at all. Numerous residents, politicians included, leave the town on weekends to go somewhere else - home. With the arrival of a new social system, socialism, it was "necessary" to negate the outstanding historical effort of building a town throughout centuries. Those who were in power, mostly newcomers, of course, who had been given the town, namely did not understand it. They had no attitude toward it, they could not manage it, or were not allowed to manage it expertly. The author writes about the symbolic meaning of towns as described by Carl Gustav Yung and then poses seven questions in relation to Ljubljana: 1. Ljubljana as the capital of Carniola or Slovenia; problems of different regions and Ljubljana - based on a hypothesis that Ljubljana as the capital of Slovenia should present a miniature Slovenia with different, clearly evident Slovene regions which are extremely diverse; 2. What does the town of Ljubljana denote to authorities? 3. What is the principal condition for a resident to lead a satisfied life in Ljubljana? 4. What is the primary role of Ljubljana concerning its traditional role of development? 5. How capable are the town and state authorities in protecting and renewing the remnants of tradition still present in Ljubljana? 6. As far as the contents of the town goes, are we capable of creating a real cultural achievement and what is really meant by this? 7. Insecurity of Ljubljana residents created by everyday politics. Tradition with its values is powerless. The only ones who possess power are those with money, hence newcomers.

The best possible solution for Ljubljana denotes that its residents will feel that *this* is their own part of the world which should be preserved under any circumstances. If a handful of "traditionalists" had not resisted a sale occasionally it *would not be possible to recognize even a single historic ground-plan of the town center today*. Since we have not preserved the continuity of burgher tradition these problems are more severe in Slovenia than elsewhere in the West.